

Nierówności dochodowe i struktury zatrudnienia w Europie przed wielką recesją i po tym okresie

Wprowadzenie

Na całym świecie pojawia się coraz więcej obaw dotyczących nierówności w dochodach. Dowody empiryczne wskazują, że w ciągu ostatnich trzech dziesięcioleci w wielu gospodarkach rozwiniętych zwiększyła się nierówność w dochodach (zakres i ramy czasowe tej tendencji znacznie się różnią). Wielka recesja, która rozpoczęła się w latach 2008–2009, doprowadziła do wzmocnienia tych obaw ze względu na wpływ trwającego kryzysu gospodarczego na poziomy nierówności oraz ze względu na ogólne wrażenie, że wzrost nierówności może być jednym z czynników powodujących i przedłużających kryzys.

Choć istnieje duża liczba badań na temat trendów w zakresie nierówności w dochodach w państwach członkowskich UE, w zaskakująco niewielu badaniach przyjmuje się perspektywę ogólnounijną. W tym kontekście sprawozdanie ma dwa główne cele: przedstawienie analizy porównawczej tendencji w zakresie nierówności w państwach członkowskich w trakcie wielkiej recesji (wraz z uaktualnieniem opisu przedstawionego w poprzednich badaniach międzynarodowych); oraz omówienie istotnych tendencji i zmian w zakresie nierówności w ogólnym rozkładzie dochodu w UE, z uwzględnieniem skutków konwergencji i dywergencji gospodarczej przed kryzysem i po nim. Większość analiz w sprawozdaniu pochodzi z europejskiego badania dochodów i warunków życia (EU-SILC) w okresie 2005–2014, a dane o dochodach odnoszą się do okresu 2004–2013.

Kontekst polityki

Ilość dowodów dotyczących zmian w zakresie nierówności w UE jako całości jest zaskakująco mała, mimo rosnącego zainteresowania tym zjawiskiem i wzrastającego poziomu europejskiej integracji gospodarczej. W wielu dokumentach dotyczących polityki UE występuje wyraźne założenie, że integracja gospodarcza powinna skutkować osiągnięciem pewnego stopnia konwergencji pod względem dochodów i płac, a tym samym zmniejszeniem nierówności na szczeblu UE (przynajmniej między państwami). Jednak nierówne

skutki wielkiej recesji w różnych państwach członkowskich UE wskazują, że taka konwergencja nie jest automatycznym wynikiem integracji gospodarczej: istnieje potrzeba monitorowania trendów w zakresie nierówności także na poziomie UE. Dobre dane statystyczne na poziomie UE dotyczące trendów w zakresie nierówności w dochodach mogą ułatwić lepsze zrozumienie szerszych konsekwencji projektu integracji europejskiej i poprawić koordynację istniejących polityk na rzecz zwalczania nierówności. Należą do nich polityka regionalna UE skupiająca się na nierównościach między państwami oraz europejskie i krajowe polityki społeczne koncentrujące się na nierównościach wewnątrz krajów.

Kluczowe ustalenia

Nierówności w dochodach w całej UE: Przed 2008 r. nierówności w dochodach na poziomie UE w ramach różnych źródeł dochodów spadły znacząco w wyniku procesu konwergencji dochodów między państwami (nierówności wewnątrz państw pozostały raczej na stałym poziomie). Po 2008 r. nierówność w dochodach na poziomie UE wzrosła z dwóch powodów: po pierwsze zatrzymał się proces konwergencji dochodów, a bardziej negatywny wpływ na poziomy dochodów ujawnił się w niektórych krajach peryferyjnych niż ogólnie w głównych państwach członkowskich UE; a po drugie nastąpiło pogłębienie nierówności w dochodach w poszczególnych państwach w większości źródeł dochodu.

Konwergencja dochodów do dyspozycji sektora gospodarstw domowych: Szczegółowa analiza dochodów do dyspozycji sektora gospodarstw domowych pokazuje, że proces konwergencji dochodów przed rokiem 2008 wynikał głównie z procesu wyrównywania poziomu gospodarczego w państwach Europy Wschodniej oraz stagnacji lub spadku poziomu dochodów względnych w kilku państwach o wysokich dochodach, na przykład w państwach Europy kontynentalnej (Austrii, Belgii, Francji, Niemczech, Luksemburgu i Holandii) oraz Zjednoczonym Królestwie. Przerwanie procesu konwergencji po 2008 r. jest związane ze znacznym spadkiem poziomu dochodów względnych w niektórych państwach na peryferiach Europy w

początkowych latach (głównie w państwach bałtyckich, niektórych śródziemnomorskich państwach członkowskich i Irlandii), podczas gdy bardziej odporne były główne państwa europejskie. Po 2011 r. ścieżki zaczęły się rozchodzić w grupie państw peryferyjnych, kiedy to w państwach bałtyckich i innych państwach Europy Wschodniej nastąpiła szybka poprawa, a w państwach członkowskich z regionu Morza Śródziemnego odnotowano spadki poziomu dochodów.

Nierówność dochodów do dyspozycji sektora gospodarstw domowych w różnych państwach:

Nierówności w dochodach do dyspozycji sektora gospodarstw domowych wzrosły w dwóch trzecich państw członkowskich w całym okresie, kontynuując ogólną tendencję wzrostu nierówności wykazanych w szeregu różnych badań międzynarodowych. Jednak wynika to głównie z rosnących nierówności po 2008 r., w dużej mierze spowodowanych rosnącym bezrobociem w wielu krajach w czasie recesji. Ustalenie, że bezrobocie było głównym czynnikiem wzrostu nierówności podczas wielkiej recesji, uzupełnia wcześniejsze badania sygnalizujące powiększające się różnice płac jako główny powód rosnących nierówności w latach przed kryzysem.

Antycykliczność nierówności w dochodach do dyspozycji sektora gospodarstw domowych: Wspomniana zasadnicza rola bezrobocia i jego wpływ na dochód z pracy w dużej mierze wyjaśnia, dlaczego w ostatnich latach nierówności w dochodach do dyspozycji sektora gospodarstw domowych wykazywały antycykliczność. Przed kryzysem nierówności spadły w ponad połowie państw członkowskich, głównie w państwach na peryferiach Europy, w których następował proces wyrównywania poziomu gospodarczego. Od początku kryzysu nierówności w dochodach do dyspozycji sektora gospodarstw domowych wzrosły w dwóch trzecich państw, głównie w niektórych państwach peryferyjnych bardziej poważnie dotkniętych kryzysem, ale także w niektórych głównych państwach członkowskich (Niemcy) oraz w niektórych tradycyjnie egalitarnych państwach (Dania i Szwecja).

Łagodzenie skutków: Wskazano dwa kluczowe mechanizmy zmniejszenia poziomu nierówności. Po pierwsze rola redystrybucji przez państwo opiekuńcze w zmniejszaniu nierówności stała się w tym okresie jeszcze bardziej istotna, zwłaszcza w krajach najbardziej dotkniętych kryzysem na peryferiach Europy, gdzie państwa opiekuńcze w znacznym stopniu zamortyzowały rosnące nierówności dochodów na rynku. Po drugie łączenie zasobów przez rodziny zmniejszyło nierówności dochodów z pracy obserwowane u poszczególnych osób, choć w miarę postępu kryzysu wpływ tego czynnika osłabł. Wynika to ze wzrostu liczby gospodarstw domowych bez dochodów z pracy oraz, w mniejszym stopniu, z długoterminowego spadku wielkości gospodarstw domowych.

Zmiany poziomów dochodów realnych: Jeszcze bardziej oczywiste skutki wielkiej recesji ujawniają dane na temat poziomu dochodów realnych, które albo spadły albo zmniejszyła się ich dynamika wzrostu. Korekta ta była na ogół większa w państwach na peryferiach Europy (w państwach regionu Morza Śródziemnego i niektórych państwach Europy Wschodniej trwała dłużej, a w krajach anglosaskich i państwach bałtyckich wystąpiła w początkowej fazie kryzysu finansowego), a zwłaszcza w dolnym przedziale rozkładu dochodów, ale nastąpiła także, choć w skromniejszym wymiarze, w państwach Europy kontynentalnej i państwach skandynawskich. Obniżenie poziomu dochodów wraz z nadejściem kryzysu w niektórych segmentach rozkładu dochodów zmniejszyło wielkość klasy średniej w większości państw. Miało to znaczny zakres w niektórych państwach peryferyjnych Europy Wschodniej i regionu Morza Śródziemnego, a także w takich państwach, jak Dania, Niemcy i Szwecja, gdzie klasa średnia zaczęła się kurczyć jeszcze przed kryzysem.

Potrzeba szerszego zestawu wskaźników: Skutki kryzysu mierzone poziomem dochodów realnych nie zawsze są odzwierciedlone we wskaźnikach względnej nierówności lub innych wskaźnikach, na przykład PKB na mieszkańca. To wskazuje, że do oceny dobrobytu i dobrej koniunktury gospodarczej w społeczeństwach europejskich należy wziąć pod uwagę szerszy zestaw wskaźników, aby prawidłowo ocenić spadek poziomu życia związany z wielką recesją.

Dalsze informacje

Sprawozdanie „Income inequalities and employment patterns in Europe before and after the Great Recession” („Nierówności dochodowe i struktury zatrudnienia w Europie przed wielką recesją i po tym okresie”) jest dostępne na stronie internetowej www.eurofound.europa.eu/publications.

Dodatkowych informacji udziela Carlos Vacas-Soriano, urzędnik ds. badań: cva@eurofound.europa.eu.